

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

دانشکده مرتع و آبخیزداری

پایان نامه برای اخذ مدرک دکترا

در رشته علوم مرتع (Ph.D.)

بررسی عوامل موثر بر مشارکت بهره برداران در اجرای طرح های

مرتعداری (مراتع ییلاقی بلده نور - استان مازندران)

تحقیق و نگارش

قدرت اله حیدری

استادان راهنما

حسین بارانی

سید محمود عقیلی

زمستان 1388

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

دانشکده مرتع و آبخیزداری

پایان نامه برای اخذ مدرک دکترا

در رشته علوم مرتع (Ph.D.)

بررسی عوامل موثر بر مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های

مرتعداری (مراتع ییلاقی بلده نور - استان مازندران)

پژوهش و نگارش: قدرت اله حیدری

استادان راهنما

دکتر سید محمود عقیلی

دکتر حسین بارانی

استادان مشاور

دکتر محمدرضا محبوبی

دکتر جمشید قربانی

زمستان 1388

تقدیرم به مرتضی‌خان را د

به مرتضی‌خان که با تجربه خود، از ناپلین، بر ترحیمات بادل و جان حفاظت کردند و برای اصلاح و احیای آن کوشیدند. گاه برای بریده شدن درختی یا کندن بوقی با آن به مددی کردند یا برای خشک شدن چشمش گویا سبزه زین کردید و آنهایی که همه عمر به داهما و مرتضی‌خان عشق ورزیدند و فرزندان ایشان با آنها انس گرفتند و هر بله‌دانی‌های خود را به پسران بردند و چون شب به کام آنان را باز کردند.

تقدیرم به ارتدادان و محبت‌خان

به تمام ارتدادان و محبت‌خان که خدمت آنان هر دانه در برهمنی و عظیم طبعی کشور، زوید بخش بلخی سرسری و شادابی است. عاقلانی که زمین پارس قدم نکلان روده و آرمینان به وجودشان می‌بازند و خداوند، اولاً بایشان نامید آنهایی که با آموزش، تحقیق و تفحص در روز و هر طریقی تمام روزان مرتضی‌خان عظیم شریح و جودشان روخت، تا با روزیشان، راه را برای دانش‌پژوهان و آیدگان روشن کنند.

تقدیرم به کارشناسان و مدیران

به کارشناسان و مدیرانی که از گذشته تا امروز تمام تلاش و همت آنها حفاظت، توسعه، اصلاح و احیای منابع طبیعی کشور، برای نسل‌های امروز و فردا بوده است.

تقدیرم به

همه آنهایی که قرار است بیست و نهمین پیرایش گذرگان و هدیه این مراقبت نمایند و با علم خویش نقصان و کاستی‌های گذشته را برای زندگی بهتر برطرف کنند.

سیاسگزاری

حمد و سپاس شایسته خداوندی است که نظام هستی را به اشاره‌ای آفرید و ما را در این مقطع زمانی در پهنه آن قرار داد، دستور درست زیستن را در قالب کتابی مجید توسط برگزیده رسولانی که نخبه آنان محمد مصطفی (ص) است برایمان ارسال نمود. خدایی که بعد مراحل خلقت انسان، خویشتن را شایسته تبریک می‌بیند و از شکوه و شکایت فرشتگان به خلقت آدم، باز گویی اسما الهی را به رخ آنان کشیده و به انسان مدال خلیفه الهی می‌دهد، بر او فرض می‌کند که باید اسما و اوصاف الهی را بیابد و در آن کند و کاو کند تا در خویش به ظهور برساند (الله علیم حکیم).

آموختن علم که خود فریضه است و من در اقامه این واجب البته به وسع و توان محدود خویش به یاری و مدد بزرگانی محتاج بودم که شایسته است بعد از حمد و ثنای خداوند و پیامبر و ائمه معصومین که راهنمای ما در مسیر زندگی هستند از استادان محترم و گرانقدر خود نهایت تشکر و سپاس را داشته باشم. از استادان محترم راهنما، جناب آقای دکتر حسین بارانی که با سعه صدر، دقت نظر و همراهی مداوم اندیشه مرا به باران علم خویش طراوت بخشید و اثر آن باران ملایم را در سطر سطر نوشته‌هایم احساس می‌کنم، و همچنین از جناب آقای دکتر سید محمود عقیلی که علاوه بر کلام‌شان در مسائل علمی از فعلشان در رفتار اجتماعی و سلوک عارفانه و متانت ایشان بهره فراوان نصیبم شده است - که حقیقت سرمایه اجتماعی هم همین است - نهایت سپاس، تشکر و قدردانی را دارم.

از استادان محترم مشاور، جناب آقای دکتر جمشید قربانی که برادرانه یاری‌ام داد و قرینی شایسته در این راه بود و همچنین از جناب آقای دکتر محمدرضا محبوبی که در طول این مدت از هیچ کمکی دریغ نکردند صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

در این جا لازم می‌دانم، از دیگر استادان محترم دوره دکتری آقایان دکتر غلامعلی حشمتی، دکتر عادل سپهری، دکتر منصور مصداقی، دکتر نعمت اله خلیقی و مسئولین، کارشناسان و کارکنان محترم دانشکده و دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان که زمینه تحصیل و تحقیق‌ام را فراهم نموده‌اند و همچنین از جناب آقای دکتر نصرت اله صفائیان و سرکار خانم دکتر مریم شکری این زوج فرهیخته که از سالهای گذشته تا امروز همواره مرا با صفای پدرانه و مهر مادرانه یار و مددکار بودند، تقدیر و تشکر نمایم.

از استادان محترم آقایان دکتر نصرت اله صفائیان، دکتر عادل سپهری، دکتر محمد هادی معیری و دکتر علی اکبر کریمیان که داوری این پایان نامه را تقبل فرموده و با ارائه نکات ارزنده رهنمودهایی جهت کاستن نواقص آن بیان فرمودند و همچنین از جناب آقای دکتر امیر سعدالدین که بعنوان نماینده محترم تحصیلات تکمیلی دانشگاه قبول زحمت برگزاری جلسه دفاع را پذیرفتند، مراتب سپاس و قدردانی خودم را از تک تک آن بزرگواران اعلام می‌دارم.

از استاد ارجمند جناب آقای دکتر غلامرضا خوشفر، که با حسن نظر و نقد و نظرهای ارزنده خود نسبت به ارتقای پرسشنامه بخش سرمایه‌ی اجتماعی این تحقیق بذل محبت فرموده و همچنین از استاد ارجمند جناب آقای بهرام اکبرزاده که با ارائه نظرات ارزنده، تجربیات‌شان را در استفاده از روش‌های آماری در اختیار این جانب قرار داده، کمال تشکر را دارم.

از کارشناسان محترم منابع طبیعی استان مازندران و شهرستان نور بخصوص آقایان مهندس داریوش عبادی، مهندس سید ذکریا علوی، مهندس عنایت رجبزاده، مهندس سیدکاظم صالحی، مهندس محمدعلی عطایی، مهندس ارسلان ملکی، مهندس رضاعلی رحیمی که از ارائه هر گونه همکاری و همیاری مضایقه نکردند و همچنین از همکار خوبم جناب آقای مهندس سید علی اورنجین و آقایان ابراهیم صالحی و سهراب اسکویی که در مراتع البرز قدم به قدم رفیق موافقی بودند. مراتب سپاس و قدردانی خودم را تقدیم می‌دارم.

تشکر و سپاس قلبی خود را تقدیم می‌دارم به مردم خوب و مهربان بلده که زمانی مهمان کلام‌شان بودم و از تجربیات‌شان سود می‌بردم و با تعارف‌های صادقانه‌شان بر سفره‌های رنگین آنان نشستم چه سفره‌هایی پر از محبت و خلوص، یکرنگی و صداقت در کوه‌های بلند البرز که به آسمان نزدیک است.

از خانواده‌ام که وقت با آنها بودن را به کتابت و تحقیق و تفحص پرداختم، آنها همواره همراه بودند و موافق، چه در کتابت متن یا رفاقت در سفرهای علمی، بواقع مشارکت آنان را در این تعاون و همکاری موثر و بسیار مفید می‌دانم، و از صمیم قلب از تک تک آنان تشکر و سپاس فراوان دارم.

از تمام کسانی که ذکر نام آنان در اینجا مقدور نبوده ولی آن بزرگواران در مراحل مختلف کارهای صحرائی و ستادی انجام این پایان نامه متقبل زحماتی شده‌اند، خودم را سپاسگزار بذل عنایات آنها می‌دانم.

چکیده

امروزه تلاش برای حفاظت، اصلاح و احیای مراتع با مشارکت بهره‌برداران در چارچوب طرح‌های مرتعداری به عنوان یک برنامه مدون مدیریتی گامی اساسی و ضروری در راستای توسعه پایدار است. به نظر می‌رسد، اجرای هر برنامه مدیریتی و اصلاحی در مراتع بدون مشارکت بهره‌برداران امکان پذیر نباشد. هدف این مطالعه، بررسی عوامل موثر بر مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های مرتعداری است. این تحقیق از نوع توصیفی - همبستگی و مبتنی بر راهبرد پیمایشی است که در مراتع بیلاقی شمال ایران در منطقه بلده انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق را ۱۰۲ سامان عرفی تشکیل می‌دهند و نمونه‌های آماری، مجریان طرح‌های مرتعداری در ۷۲ سامان عرفی است که هر سامان به عنوان یک واحد اقتصادی اجتماعی مجزا، بوسیله گروهی از بهره‌برداران مورد استفاده قرار می‌گیرد. ابزار تحقیق پرسش‌نامه بوده و نمونه‌گیری با استفاده از روش تصادفی طبقه‌ای انجام گرفته است. اساس تفکیک طبقات زمان اجرای طرح مرتعداری در هر سامان عرفی است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد بین عواملی مانند سرمایه اجتماعی، عملیات فنی، خدمات حمایتی ترویجی، شیوه بهره‌برداری، وضعیت مرتع، وضعیت اقتصادی، آگاهی و تجربه شعلی و میزان همکاری مجریان در تهیه و تدوین طرح‌های مرتعداری با مشارکت مجریان در اجرای طرح‌های مرتعداری رابطه معنی‌داری وجود دارد ولی بین عواملی چون سن، میزان سواد و مساحت سامان عرفی با مشارکت مجریان در اجرای طرح‌های مرتعداری رابطه معنی‌داری وجود ندارد. براساس یافته‌های این تحقیق عوامل موثر بر مشارکت مجریان در اجرای طرح‌های مرتعداری را می‌توان به پنج بخش مهم الف) سرمایه بوم‌شناختی (اکولوژیکی)، ب) سرمایه انسانی ج) سرمایه اجتماعی، د) سرمایه اقتصادی و ه) سرمایه سازمانی (دستگاه‌های اجرایی)، تقسیم نمود که به نوعی با هم ارتباط چند سویه دارند. عدم توجه به هر یک از این عوامل و مولفه‌های آن باعث کاهش انگیزه مشارکت در مجریان و عدم موفقیت اجرای طرح‌های مرتعداری می‌گردد. بطور کلی نتایج این تحقیق نشان می‌دهد عنصر مشارکت در اجرای طرح‌های مرتعداری به عنوان یک ضرورت، پدیده مستقلی نبوده و با حضور بهره‌برداران در بستر فرآیندهای بوم‌شناختی (اکولوژیکی)، اجتماعی، اقتصادی و انسانی با مشارکت معنی پیدا می‌کند، علاوه بر نقش این عوامل در اجرای طرح‌های مرتعداری و ارتباط آنها با یکدیگر، توجه به عوامل سرمایه

سازمانی (دستگاه‌های اجرایی)، بعنوان تسهیل کننده مشارکت بدلیل ساختار مالکیت مراتع در ایران ضروری است، زیرا سازمان‌های اجرایی در این فرآیند چند سویه با تاثیر مستقیم و غیر مستقیم بر بخش‌های از شاخص‌های اصلی و موثر می‌توانند زمینه تسهیل و تضمین مشارکت را جهت حصول نتایج بهتر در راستای توسعه پایدار فراهم نمایند.

کلمات کلیدی: طرح‌های مرتعداری، مشارکت، سامان‌های عرفی، بهره‌برداران، اصلاح و احیا مراتع، شیوه‌های بهره‌برداری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول
۱	۱-۱- مقدمه و کلیات
۲	۲-۱- تعریف مسأله
۵	۱-۲-۱- اهمیت و ضرورت مشارکت در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۶	۲-۲-۱- هدف از مشارکت در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۶	۲-۲-۱-۳- موانع مشارکت در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۷	۲-۲-۱-۴- ضرورت انتخاب موضوع مشارکت در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۸	۳-۱- سؤال اصلی تحقیق
۸	۴-۱- سئوالات فرعی تحقیق
۹	۵-۱- فرضیه‌های تحقیق
۱۰	۶-۱- اهداف
۱۰	۷-۱- روش و مراحل انجام تحقیق
۱۳	۸-۱- زمینه‌های تحقیق
۱۳	۹-۱- تعاریف و مفاهیم
	فصل دوم
۲۹	۲- مروری بر زمینه و سابقه تحقیق
۲۹	۲-۱- مشارکت
۲۹	۲-۱-۱- مفاهیم و تعاریف مشارکت
۳۰	۲-۱-۲- انواع مشارکت
۳۱	۲-۱-۳- دیدگاه‌ها و نگرش‌های مشارکتی
۳۱	۲-۱-۴- عاملین مشارکت

۳۱	۵-۱-۲- مشارکت در طرح‌های مرتع‌داری
۳۲	۲-۲- عوامل اجتماعی و مشارکت
۳۲	۱-۲-۲- شیوه‌های بهره‌برداری و مشارکت
۳۵	۲-۲-۲- سرمایه اجتماعی و مشارکت
۳۷	۳-۲- عوامل اقتصادی و مشارکت
۴۲	۴-۲- خدمات ترویجی و بکارگیری دانش و قابلیت‌های فردی و مشارکت
۴۲	۱-۴-۲- خدمات حمایتی ترویجی و مشارکت
۴۴	۲-۴-۲- آگاهی و تجربه شغلی مجریان و مشارکت
۴۴	۲-۴-۲- اهمیت دانش بومی
۴۶	۲-۴-۲- ضرورت استفاده از دانش بومی در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۴۸	۲-۴-۳- مشارکت در تهیه و تدوین طرح‌های مرتع‌داری
۴۹	۵-۲- عوامل فنی مرتبط با مشارکت
۴۹	۱-۵-۲- نوع برنامه و پروژه پیشنهادی در طرح (عملیات فنی) و مشارکت
۵۱	۲-۵-۲- وضعیت مرتع و مشارکت بهره‌برداران
۵۳	۲-۶- جمع‌بندی سابقه تحقیق
	فصل سوم
۵۶	۳- معرفی منطقه و روش تحقیق
۵۶	۱-۳- معرفی منطقه مورد مطالعه
۵۶	۱-۱-۳- موقعیت جغرافیایی استان مازندران
۵۷	۲-۱-۳- موقعیت جغرافیایی منطقه بلده
۵۹	۳-۱-۳- اقلیم و آب‌وهوای منطقه
۶۱	۴-۱-۳- زمین‌شناسی و ژئومورفولوژی منطقه
۶۲	۵-۱-۳- خاک‌شناسی منطقه مورد مطالعه

۶۲	۳-۱-۶- پوشش گیاهی منطقه مورد مطالعه
۶۳	۳-۲- جغرافیای انسانی منطقه مورد مطالعه
۶۳	۳-۲-۱- روند تغییرات جمعیت حوضه
۶۴	۳-۲-۲- روند تغییرات جمعیت آبادی‌ها
۶۶	۳-۲-۳- جامعه بهره برداران
۶۷	۳-۳- روش بررسی و انجام پژوهش
۶۸	۳-۳-۱- مشارکت (متغیر وابسته) و نحوه ارزیابی شاخص‌های آن
۷۰	۳-۳-۲- متغیرهای مستقل تحقیق (عوامل موثر بر مشارکت)
۷۰	۳-۲-۱- متغیرهای اجتماعی تحقیق
۷۰	۳-۲-۱-۱- سنجش شیوه‌های بهره‌برداری
۷۱	۳-۲-۱-۲- سنجش میزان سرمایه اجتماعی
۷۵	۳-۲-۲- متغیر اقتصادی تحقیق (سنجش وضعیت اقتصادی و مؤلفه‌های آن)
۷۷	۳-۲-۳- متغیرهای خدمات حمایتی و ترویجی و بکارگیری دانش و قابلیت‌های فردی
۷۷	۳-۲-۳-۱- سنجش میزان خدمات حمایتی و ترویجی
۷۸	۳-۲-۳-۲- سنجش آگاهی و تجربه شغلی مجریان
۸۰	۳-۲-۳-۳- سنجش میزان نقش مجریان در تهیه و تدوین طرح مرتع‌داری
۸۰	۳-۲-۴- متغیرهای فنی تحقیق
۸۰	۳-۲-۴-۱- سنجش نوع عملیات فنی و برنامه پیشنهادی
۸۱	۳-۲-۴-۲- سنجش وضعیت مرتع
۸۲	۳-۳- روش و نحوه جمع‌آوری اطلاعات
۸۳	۳-۳-۱- ابزار تحقیق
۸۳	۳-۳-۲- اعتماد یا پایایی تحقیق
۸۴	۳-۳-۳- اعتبار یا روایی تحقیق

۸۴	۳-۳-۳-۴- شیوه نمونه برداری و حجم نمونه
۸۵	۳-۳-۳-۵- واحد نمونه (مجری یا مجریان، بهره‌بردار یا بهره‌برداران)
۸۶	۳-۳-۳-۶- تعداد نمونه در هر طبقه
۸۷	۳-۳-۳-۷- روش تعیین وضعیت مرتع
۸۸	۳-۳-۳-۸- روش انجام پژوهش کیفی
۸۹	۳-۳-۳-۹- روش تجزیه و تحلیل
	فصل چهارم
	یافته‌های تحقیق
۹۲	۴-۱- مقدمه
۹۳	۴-۲- یافته‌های بخش توصیفی
۹۳	۴-۲-۱- ویژگی‌های فردی پاسخگویان (مجریان)
۹۳	۴-۲-۱-۱- سن پاسخگویان (مجریان)
۹۳	۴-۲-۱-۲- سواد پاسخگویان (مجریان)
۹۴	۴-۲-۱-۳- شغل پاسخگویان (مجریان)
۹۵	۴-۲-۱-۴- میزان درآمد سالیانه مجری
۹۵	۴-۲-۱-۵- بعد خانوار
۹۶	۴-۲-۲- ویژگی‌های سامان‌های عرفی
۹۶	۴-۲-۲-۱- شیوه‌های بهره‌برداری مراتع
۹۷	۴-۲-۲-۲- تعداد بهره‌بردار در سامان‌های عرفی
۹۷	۴-۲-۲-۳- مساحت سامان‌های عرفی
۹۸	۴-۲-۲-۴- پراکنش نسبی سهم مجریان طرح‌ها از مرتع
۹۹	۴-۲-۲-۵- پراکنش تعداد دام موجود مجریان در سطح سامان‌های عرفی
۹۹	۴-۲-۲-۶- سابقه بهره‌برداری در مراتع

- ۱۰۰ -۷-۲-۲-۴ مدت یا دوره چرا در سامان‌های عرفی
- ۱۰۱ -۸-۲-۲-۴ مدت زمان اتکاء سالانه مجریان به علوفه مراتع
- ۱۰۱ -۹-۲-۲-۴ فاصله سامان‌های عرفی با روستا
- ۱۰۲ -۱۰-۲-۲-۴ میزان تولید علوفه در هکتار
- ۱۰۳ -۱۱-۲-۲-۴ تعداد واحد دامی مجاز در واحد سطح
- ۱۰۳ -۱۲-۲-۲-۴ زمان شروع و اجرای طرح مرتع‌داری
- ۱۰۴ -۳-۴ تعیین میزان مشارکت مجریان در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
- ۱۰۷ -۴-۴ یافته‌های بخش اجتماعی تحقیق
- ۱۰۷ -۱-۴-۴ تاثیر شیوه‌های مختلف بهره‌برداری بر میزان مشارکت
- ۱۰۷ -۱-۱-۴-۴ تاثیر شیوه‌های بهره‌برداری در میزان مشارکت در اجرای طرح‌ها مرتع‌داری
- ۱۰۸ -۲-۱-۴-۴ رابطه بین شاخص‌های موثر بر میزان مشارکت مجریان تحت سه شیوه بهره‌برداری
- ۱۰۸ -۳-۱-۴-۴ رابطه بین تعداد بهره‌بردار و مشارکت مجریان تحت سه شیوه بهره‌برداری
- ۱۰۹ -۴-۱-۴-۴ رابطه بین سهم مجری از مرتع و مشارکت مجریان تحت سه شیوه بهره‌برداری
- ۱۱۰ -۵-۱-۴-۴ رابطه بین فاصله مرتع از روستا و مشارکت مجریان تحت سه شیوه بهره‌برداری
- ۱۱۱ -۶-۱-۴-۴ رابطه بین طول دوره چرای و مشارکت مجریان تحت سه شیوه بهره‌برداری
- ۱۱۲ -۷-۱-۴-۴ تعیین بهترین شیوه بهره‌برداری از نظر مجریان طرح‌های مرتع‌داری
- ۱۱۳ -۲-۴-۴ تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
- ۱۱۳ -۱-۲-۴-۴ تعیین مولفه‌های سرمایه اجتماعی
- ۱۱۳ -۱-۲-۴-۴ اعتماد در روابط فردی
- ۱۱۴ -۲-۲-۴-۴ اعتماد نهادی
- ۱۱۵ -۳-۲-۴-۴ امنیت اجتماعی
- ۱۱۶ -۴-۲-۴-۴ همکاری و روابط متقابل
- ۱۱۷ -۲-۲-۴-۴ رابطه بین سرمایه اجتماعی و مولفه‌های آن با میزان مشارکت مجریان

- ۱۱۸ ۳-۲-۴-۴- رابطه بین گویه‌های اعتماد در روابط فردی با میزان مشارکت مجریان
- ۱۱۸ ۴-۲-۴-۴- رابطه بین گویه‌های اعتماد نهادی با میزان مشارکت مجریان
- ۱۱۹ ۴-۲-۵-۴- رابطه بین گویه‌های امنیت اجتماعی با میزان مشارکت مجریان
- ۱۲۰ ۴-۲-۶-۴- رابطه بین گویه‌های همکاری متقابل با میزان مشارکت مجریان
- ۱۲۱ ۴-۲-۷-۴- سرمایه اجتماعی و مولفه‌های آن در شیوه‌های مختلف بهره‌برداری
- ۱۲۳ ۴-۲-۸-۴- میزان سرمایه اجتماعی با مشخصات فردی (سن و سواد)
- ۱۲۳ ۴-۲-۹-۴- رابطه میزان سرمایه اجتماعی و مولفه‌های آن با تعداد بهره‌بردار
- ۱۲۴ ۴-۵- یافته‌های بخش اقتصادی
- ۱۲۴ ۴-۵-۱- تعیین مولفه‌های وضعیت اقتصادی
- ۱۲۴ ۴-۲-۱-۵- وضعیت اقتصادی سامان‌های عرفی
- ۱۲۵ ۴-۲-۲-۵- وضعیت اقتصادی مجریان
- ۱۲۶ ۴-۵-۳- رابطه بین وضعیت اقتصادی و مولفه‌های آن با میزان مشارکت
- ۱۲۷ ۴-۵-۳-۱- رابطه بین وضعیت اقتصادی سامان‌های عرفی و میزان مشارکت
- ۱۲۷ ۴-۵-۳-۲- رابطه بین وضعیت اقتصادی مجریان و میزان مشارکت
- ۱۲۹ ۴-۵-۴- تحلیل رگرسیونی چندگانه بین عوامل موثر اقتصادی بر میزان مشارکت مجریان
- ۱۳۰ ۴-۵-۵- وضعیت اقتصادی و مولفه‌های آن در شیوه‌های مختلف بهره‌برداری
- ۱۳۲ ۴-۵-۶- رابطه بین وضعیت اقتصادی و مولفه‌های آن با تعداد بهره‌بردار
- ۱۳۲ ۴-۶- یافته‌های بخش خدمات ترویجی و بکارگیری از دانش و قابلیت‌های فردی
- ۱۳۲ ۴-۶-۱- تاثیر خدمات حمایتی ترویجی بر مشارکت بهره‌برداران
- ۱۳۲ ۴-۶-۱-۱- تعیین مولفه‌های خدمات حمایتی ترویجی
- ۱۳۲ ۴-۶-۱-۱-۱- تأمین نهاده‌ها و تسهیلات اعتباری
- ۱۳۳ ۴-۶-۱-۲- آموزش و ترویج
- ۱۳۴ ۴-۶-۱-۳- کنترل، نظارت و پیگیری

- ۱۳۵ ۲-۱-۶-۴- رابطه بین خدمات حمایتی و مولفه‌های آن با میزان مشارکت
- ۱۳۵ ۳-۱-۶-۴- رابطه بین گویه‌های تأمین نهاده‌ها و تسهیلات اعتباری با میزان مشارکت
- ۱۳۶ ۴-۱-۶-۴- رابطه بین متغیرهای آموزش و ترویج با میزان مشارکت مجریان
- ۱۳۶ ۵-۱-۶-۴- رابطه بین کنترل، نظارت و پیگیری طرح‌ها بر میزان مشارکت
- ۱۳۷ ۶-۱-۶-۴- رابطه بین خدمات حمایتی تریجی و مولفه‌های آن با تعداد بهره‌بردار
- ۱۳۸ ۲-۶-۴- رابطه بین آگاهی و تجربه شغلی بهره‌برداران و میزان مشارکت
- ۱۳۸ ۱-۲-۶-۴- تعیین مولفه‌های آگاهی و تجربه شغلی مجریان
- ۱۳۹ ۲-۲-۶-۴- میزان شناخت مجریان از پوشش گیاهی
- ۱۴۰ ۳-۲-۶-۴- شناخت توانایی مجریان در مدیریت دام و مرتع
- ۱۴۱ ۴-۲-۶-۴- رابطه بین آگاهی و تجربه شغلی مجریان و مولفه‌های آن با میزان مشارکت
- ۱۴۱ ۵-۲-۶-۴- رابطه بین توانایی مجریان در شناخت پوشش گیاهی با میزان مشارکت
- ۱۴۲ ۶-۲-۶-۴- رابطه بین توانایی مجریان در مدیریت دام و مرتع با میزان مشارکت
- ۱۴۳ ۷-۲-۶-۴- آگاهی و تجربه شغلی مجریان و مولفه‌های آن در شیوه‌های مختلف بهره‌برداری
- ۱۴۴ ۷-۲-۶-۴- رابطه بین وضعیت مرتع با میزان آگاهی و تجربه شغلی مجریان
- ۱۴۵ ۸-۲-۶-۴- آگاهی و تجربه شغلی مجریان با نوع فعالیت شغلی آنها
- ۱۴۵ ۳-۶-۴- نقش مجریان در تهیه و تدوین طرح‌های مرتع‌داری و ارتباط آن با میزان مشارکت
- ۱۴۶ ۱-۳-۶-۴- تعیین میزان همکاری مجریان در زمان تهیه و تدوین طرح‌های مرتع‌داری
- ۱۴۷ ۲-۳-۶-۴- رابطه بین همکاری مجریان در زمان تهیه و تدوین طرح با میزان مشارکت در اجرا
- ۱۴۹ ۳-۳-۶-۴- رابطه همکاری مجریان در تهیه و تدوین طرح‌ها با سابقه اجرا
- ۱۵۰ ۴-۳-۶-۴- رابطه همکاری مجریان در زمان تهیه و تدوین طرح‌ها با تعداد بهره‌بردار
- ۱۵۰ ۵-۳-۶-۴- همکاری مجریان در زمان تهیه و تدوین طرح‌ها در شیوه‌های مختلف بهره‌برداری
- ۱۵۱ ۷-۴- یافته‌های بخش فنی
- ۱۵۱ ۱-۷-۴- تاثیر نوع عملیات پیشنهادی بر مشارکت بهره‌برداران

- ۱۵۱- ۱-۷-۴-۱- تعیین میزان نوع عملیات پیشنهادی
- ۱۵۲- ۱-۷-۴-۲- رابطه گرایش مجریان به نوع عملیات پیشنهادی با میزان مشارکت
- ۱۵۳- ۱-۷-۴-۳- میزان گرایش مجریان به نوع عملیات در شیوه‌های مختلف بهره‌برداری
- ۱۵۵- ۱-۷-۴-۴- میزان گرایش مجریان به نوع عملیات پیشنهادی با تعداد بهره‌بردار
- ۱۵۵- ۱-۷-۴-۵- رابطه بین میزان گرایش مجریان به نوع عملیات با توجه به وضعیت مرتع
- ۱۵۵- ۱-۷-۴-۶- میزان گرایش مجریان به نوع عملیات با نوع شغل و سابقه بهره‌برداری
- ۱۵۵- ۲-۷-۴-۲- تاثیر وضعیت مرتع و میزان مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
- ۱۵۶- ۲-۷-۴-۱- وضعیت مرتع در سامان‌های عرفی دارای طرح مرتع‌داری
- ۱۵۸- ۲-۷-۴-۲- وضعیت مرتع در سامان‌های عرفی دارای پروانه چرا و بدون طرح مرتع‌داری
- ۱۵۹- ۲-۷-۴-۳- میزان مشارکت مجریان در وضعیت‌های مختلف
- ۱۶۰- ۲-۷-۴-۴- رابطه وضعیت مراتع با شغل مجریان و تعداد دام مجاز پیش‌بینی شده
- ۱۶۰- ۲-۷-۴-۵- مقایسه وضعیت مرتع در سامان‌های دارای طرح‌های مرتع‌داری و بدون طرح
- ۱۶۱- ۴-۸- تعیین سهم و اهمیت نسبی هریک از عوامل موثر بر مشارکت مجریان
- ۱۶۴- ۴-۹- یافته‌های پژوهش کیفی
- ۱۶۴- ۴-۹-۱- نتایج یافته‌های پژوهش کیفی در چارچوب موضوعات محوری
- ۱۶۵- ۴-۹-۱-۱- دیدگاه بهره‌برداران درباره طرح‌های مرتع‌داری
- ۱۶۷- ۴-۹-۱-۲- عوامل مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
- ۱۶۷- ۴-۹-۱-۲-۱- شیوه‌های مختلف بهره‌برداری
- ۱۶۸- ۴-۹-۱-۲-۲- تعدد بهره‌برداران
- ۱۶۸- ۴-۹-۱-۲-۳- توانایی جسمی نیروی کار
- ۱۶۹- ۴-۹-۱-۲-۴- نیروی کار تخصصی در منطقه
- ۱۷۰- ۴-۹-۱-۲-۵- وضعیت و پوشش گیاهی مرتع
- ۱۷۱- ۴-۹-۱-۳- موانع، مشکلات و محدودیت‌هایی که بر سر راه مشارکت وجود دارد

۱۷۱	۴-۹-۱-۳-۱- هزینه بالای دامداری
۱۷۲	۴-۹-۱-۳-۲- مشکل تامین هزینه‌های زیر بنایی و نیروی کار
۱۷۳	۴-۹-۱-۳-۳- کهولت سن مجریان
۱۷۴	۴-۹-۱-۳-۴- اختلافات خانوادگی و محلی
۱۷۵	۴-۹-۱-۳-۵- ضعف نظارت و همکاری دستگاه‌های اجرایی
۱۷۷	۴-۹-۱-۴- راهبردهای پیشنهادی برای بهبود و ارتقا سطح مشارکت از نظر بهره‌برداران
۱۷۸	۴-۹-۲- مشکلات و موانع فنی در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۱۸۱	۴-۹-۳- تعیین عوامل موثر بر مشارکت مجریان براساس نتایج کیفی

فصل 5

۱۸۴	۵- بحث و نتیجه گیری
۱۸۴	۵-۱- بخش اجتماعی
۱۸۴	۵-۱-۱- تاثیر شیوه‌های مختلف بهره‌برداری بر میزان مشارکت
۱۸۷	۵-۱-۲- تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت مجریان در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۱۹۱	۵-۲- بخش اقتصادی
۱۹۱	۵-۲-۱- تاثیر وضعیت اقتصادی در مشارکت بهره‌برداران در اجرای طرح‌های مرتع‌داری
۱۹۲	۵-۲-۱-۱- تاثیر وضعیت اقتصادی سامان‌های عرفی
۱۹۳	۵-۲-۱-۲- تاثیر وضعیت اقتصادی مجریان
۱۹۴	۵-۲-۲- تحلیل رگرسیونی چندگانه بین عوامل موثر اقتصادی بر میزان مشارکت مجریان
۱۹۷	۵-۳- بحث و نتیجه گیری بخش ترویجی و قابلیت‌های فردی
۱۹۷	۵-۳-۱- تاثیر خدمات حمایتی ترویجی بر مشارکت بهره‌برداران
۲۰۱	۵-۳-۲- تأثیر آگاهی و تجربه شغلی بهره‌برداران بر میزان مشارکت آنها
۲۰۴	۵-۳-۳- میزان مشارکت مجریان در تهیه و تدوین طرح‌های مرتع‌داری
۲۰۷	۵-۴- بحث و نتیجه گیری بخش فنی

۲۰۷	۱-۴-۵- تاثیر نوع عملیات فنی پیشنهادی بر مشارکت بهره‌برداران
۲۱۲	۲-۴-۵- تاثیر وضعیت مرتع و میزان مشارکت در اجرای طرح‌های مرتعداری
۲۱۵	۵-۵- بخش کیفی
۲۱۸	۶-۵- جمع بندی نهایی
۲۲۵	۷-۵- پیشنهادات
۲۲۸	منابع مورد استفاده
۲۴۶	ضمائم

مقدمه و کلیات

1-1- مقدمه

مراتع کشور با سطحی معادل ۸۶ میلیون هکتار بیش از ۵۳ درصد از مساحت ایران را در بر می‌گیرد. اقتصاد بخش قابل توجهی از خانوارها به مراتع وابسته است. نقش زیر بنایی مراتع در توسعه و پایداری تولید فراتر از تولید مستقیم علوفه و تامین نیاز غذایی دام است (عصاره و سید اخلاقی، ۱۳۸۸). امروزه با افزایش جمعیت و نیاز روز افزون به مواد غذایی، ضرورت بهره‌برداری پایدار و مدیریت علمی در منابع طبیعی بخصوص مراتع در فرآیند توسعه پایدار از اهمیت و جایگاه بالایی برخوردار است. بی‌تردید این ضرورت ایجاب می‌کند که بهره‌وری و رشد بخش منابع طبیعی بخصوص مدیریت مراتع در برنامه‌های توسعه‌ای بطور مستمر ارتقا یابد. متأسفانه در نیم قرن اخیر شرایط شکننده اجتماعی و اقتصادی بهره‌برداران از یک سو و برخی ضعف در برنامه‌ریزی و سیاست گذاری از سوی دیگر پس از ملی شدن مراتع باعث گردید تا بهره‌برداری و مدیریت مراتع کشور دستخوش دگرگونی و تغییرات زیادی گردد. پس از ملی شدن مراتع در سال ۱۳۴۲ و لغو قوانین قبلی با حذف نظام مالکیت خصوصی و مدیریت گذشته،^۱ امکان جایگزینی نظام مدیریتی مناسب در مراتع بوجود نیامده است (مهرابی، ۱۳۶۹ و عبدالله پور، ۱۳۷۳)، قوانین تصویبی این سال‌ها با تأکید بر تثبیت مالکیت دولت بر مراتع، به مشارکت بهره‌برداران اشاره‌ای نداشتند. بعلاوه نبود اطلاعات به هنگام از وضعیت کمی و کیفی منابع طبیعی طی برنامه‌های گذشته و عدم توجه به پویایی و تعامل گروه‌های محلی و بهره‌برداران عرفی با محیط طبیعی، در عمل باعث شده است که

1- ظاهراً اکثر مطالعات با نگاه انتقادی به قانون ملی شدن اشاره دارند ولی نیاز است تحقیقی با رویکرد و سؤال‌های اساسی زیر انجام گیرد، که اگر منابع طبیعی ملی نمی‌شدند در حال حاضر چه جایگاهی برای آن متصور بود؟ یا اگر براساس قانون اصلاح اصل ۴۴ مقرر گردد جنگل‌ها و مراتع به بخش خصوصی واگذار شود تحلیل‌ها و نقطه نظرات کارشناسان موافق و مخالف به چه صورت ارائه خواهد شد؟ (نگارنده معتقد است پاسخ به این سؤالات نیاز به تحقیق جامع دارد).

شاخص‌های کمی مناسبی برای ارزیابی اثر گذاری اجرای سیاست‌ها و راهکارهای اجرایی مورد بهره‌گیری قرار نگیرد (شامخی و همکاران، ۱۳۸۷).

با این که در سال‌های اخیر تهیه و اجرای طرح‌های مرتع‌داری با هدف جلب مشارکت بهره‌برداران و برقراری رابطه‌ای منطقی بین بهره‌برداری پایدار و مدیریت علمی براساس شرایط اقتصادی، اجتماعی در دستور کار سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور قرار گرفته‌است (دستورالعمل تهیه طرح‌های مرتع‌داری، ۱۳۸۴ و اسکندری و همکاران، ۱۳۸۷)، روند اجرایی این طرح‌ها از نظر کارشناسان و مجریان آن هنوز نتوانسته‌است باعث تغییر نگرش در بهره‌برداری و مدیریت صحیح مراتع گردد (علیزاده و همکاران، ۱۳۷۹، اسکندری و همکاران، ۱۳۸۷ و لایحه جامع منابع طبیعی و آبخیزداری کشور ۱۳۸۸).
به نظر می‌رسد میزان تمایل مجریان به مشارکت با شناسایی عوامل اجتماعی و اقتصادی موثر این امکان را ایجاد می‌نماید تا زمینه و بستر لازم برای اجرای طرح‌های مرتع‌داری فراهم گردد که در این تحقیق مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌است.

1-2- تعریف مسأله

با توجه به تنوع و گستردگی سطح مراتع و نقش اساسی آن در توسعه پایدار، ضرورت برنامه ریزی برای مدیریت بهینه این منابع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (مصدافی، ۱۳۸۴ و مقدم، ۱۳۷۷). مدیران و دست‌اندرکاران منابع طبیعی معتقدند، مدیریت و بهره‌برداری مطلوب از مراتع باید در چارچوب‌های علمی و با در نظر گرفتن حفظ منابع خاک، آب و گیاه انجام گیرد (دستورالعمل تهیه طرح‌های مرتع‌داری، ۱۳۸۴). برای دستیابی به یک الگو مدیریتی پایدار که با شرایط اکولوژیکی (اوربانسکا^۲ و همکاران، ۱۹۹۷) و وضعیت اقتصادی، اجتماعی (ناتان^۳، ۲۰۰۴ و خلیقی و همکاران، ۱۳۸۵) هر سامان عرفی سازگار باشد، تهیه و اجرای طرح‌های مرتع‌داری به عنوان برنامه مدون علمی با اهداف فوق در مدیریت منابع طبیعی مطرح گردیده‌است.

² - Urbanska

³ - Natan